

Један од најбољих савремених познавалаца филозофије права професор Костас Дузинас, који предаје на Лондонском универзитету, одржаће у Београду предавање о теми Парадокси људских права (Коларачева задужбина, четвртак 21. јануар, мала сала 19:30). Ово предавање организовали су Службени гласник и Албатрос плус, издавачи последње Дузинасове књиге "Људска права и империја", која управо излази из штампе. Објављујемо део Дузинасовог предавања.

Англосаксонски модел капитализма, дерегулисан, похлепан, утемељен на слободном тржишту и финансијском хазардирању, јефтиним кредитима и необзирању на икакве друге вредности осим профита, ударио је о зид током претходне године. Финансијско спасавање компанија, национализација и регулација задале су тежак ударац идолатрији слободног тржишта. Упркос томе, врло се мало говорило о дубљим афинитетима тих институционалих политика (*полициес*) према јуридичким и политичким стратегијама, или о ширим реперкусијама пропасти неолиберализма.

Успон неолибералног капитализма поклопио се с појавом два важна тренда: хуманитаризма-космополитизма и постполитичког обрта. Постоји ли веза између новије моралистичке идеологије, похлепних економских институционалних политика и биополитичког гувернменталитета? Мој одговор је недвосмислено потврдан. Када је реч о националној равни, биополитичка форма моћи је увећала надзор, дисциплиновање и контролу над животом. Моралност (и права) су одувек припадали доминантном поретку, пошто су у уској вези с облицима моћи који су одликовали одређене епохе. Однедавно су, међутим, права мутирала: ако су раније представљала неку врсту одбране од моћи, данас су модалитет њеног функционисања. Ако права изражавају, промовишу и легализују индивидуалну жељу, она су постала контаминирана нихилизмом жеље. На интернационалном нивоу пак, модернистичко здање је постало подривено када је окончање процеса деколонизације и релативно увећање моћи света у развоју довело до стварања перспективе успешне одбране сопствених интереса. Западна хегемонија је покушала поново да се наметне натурањем економских, културних, правних и војних полиса.

У економском смислу, када је постало јасно да се не може надметати у мануфактурној производњи због трошкова рада, Запад се окренуо финансијским тржиштима и најјефтинијем начину прављења новца: нуди позајмице које нису намењене улагању него самим потрошачима. Светска трговинска организација и ММФ су наметнуле „вашингтонски модел“ на глобалном нивоу: извршиле су притисак на државе да отворе

свој финансијски сектор смањујући истовремено трошкове за социјалну помоћ. На то се надовезује потрошачки бум широм света који је произвео ултрабогате елите које подривају развој. Јаз између севера и југа и богатих и сиромашних никада није био већи. Охфам је прошле године известио да више од једне милијарде људи нема довољно средстава за храну и живи у стању крајњег сиромаштва. На северу Европе очекивани животни век износи 80 година, док у подсахарској Африци он не премашује 33 године. Годишњи доходак *пер цапита* једног Палестинца износи 680\$, а једног Израелца чак 26 000\$.

Ако се може рећи да је глобализовани капитализам економски ујединио свет, политичке, правне и економске стратегије су конструисале заједнички симболички, идеолошки и институционални оквир. Тај тренд убрзава поновно истицање значаја међународног права и институција, локалних и међународних невладиних организација и глобалног цивилног друштва. Људска права су судбина постмодерности, идеологија после краја, пораз идеологија. Она уједињују, макар на површини, (делове) левице и деснице, север и југ, цркву и државу, министра и побуњеника.

У одсуству политичког плана за ту нову економску, друштвену и политичку конфигурацију, космополитизам, античка филозофска идеја, мутирала је у космополитику која се промовише као кантовско обећање вечног мира. Космополитски капитализам представља се као глобализација с људским ликом: космополитизам хуманизује капитализам, ублажава нежељене ефекте глобализације, ограничава тлачитељске и тоталитарне режиме.

Упркос томе, тиме нису отклоњене многе сумње. Ако смо прихватили неки заједнички светоназор, да ли тиме престају класни, идеолошки и национални сукоби? Очигледно не: то значи да људска прва немају опште значење или да тај термин описује радикално различите феномене. Но, има у томе још нечега: људска права су можда најважнија либерална институција. С друге стране, либерална правна и политичка филозофија доживела је прилично велик неуспех. Две стотине година друштвене теорије и три главна „континента“ мисли уопште не улазе у анале законодавства: Хегел, Маркс и дијалектика борбе; Ниче, Фуко и моћ; психоанализа и субјективност. Сходно томе, напредно законодавство враћа се XVIII веку, модернизујући друштвени уговор „изворним позицијама“, категорички императив „идеалним говором“, правим одговорима и индивидуама које имају пуну контролу над собом.

Криза економског модела пружа нам јединствену прилику да испитамо тоталитет аранжмана насталог после 1989. године. Најбоље време за демистификацију идеологије

наступа онда кад она упадне у кризу. У тој тачки она се узима здраво за готово, као нешто природно, а њене невидљиве премисе излазе на површину и постају опредмећене и први пут се могу разумети само као идеолошки конструкти. Свака од главних тема теорије људских права мора се поново размотрити. У том смислу, изнећу аксиом и седам теза, које на другачији начин описују ортодоксну теорију права.

Аксиом људских права. Циљ људских права је отпор јавној и приватној доминацији и тлачењу. Она губе тај циљ када постану политичка идеологија или идолатрија неолибералног капитализма или савремене верзије цивилизујуће мисије.

1.

Човечност није својство које делимо. Она нема фиксирано значење и не може послужити као извор моралних или правних правила. Историјски посматрано, идеја „човечности“ коришћена је као стратегија онтолошке класификације оног потпуно људског, мање људског и нељудског.

2.

Моћ и моралност, империја и космополитизам, сувереност и права, закон и жеља нису фатални непријатељи. Уместо тога, историјски специфичан амалгам моћи и моралности формира структурни поредак сваке појединачне епохе и друштва.

3.

Поредак настао после 1989. године комбинује економски систем који генерише огромне структурне неједнакости и тлачење с јуридикчко-политичком идеологијом која обећава достојанство и једнакост. Та темељна нестабилност води га његовој пропасти.

4.

Уместо да се универзализам и комунитаризам супротстављају, њих треба посматрати као два типа хуманизма који зависе један од другог. Њима се супротставља онтологија сингуларне једнакости.

5.

У напредним капиталистичким друштвима, људска права се користе да би се деполитизовала политика и да би постала стратегија за објаву и легализацију (нихилистичке и неутољиве) индивидуалне жеље.

6.

Биополитички обрт претвара људска права у оруђе за контролу уз обећање слободе.

7.

Супротно космополитизму неолиберализма и империје, космополитизам који долази нуди позномодерни принцип правде.

Ако је човечност нормативан извор моралних начела и правних правила, можемо ли рећи да знамо шта је човечност? Овде ћемо на брзину прегледати историју човечанства у четири корака.

Појам човечанства је изум модерности. И Атина и Рим су имали грађане, али нису имали „људе“ у смислу представника људске врсте. Слободни људи су били Атињани или Спартанци, Римљани или Картагињани, али не особе (*persons*); били су Грци или варвари, али не људска бића (

humans

). Реч

humanitas

први пут се појавила у римској републици. Реч је о преводу грчке речи

paideia

, образовање, у значењу

eruditio et institutio in bona artes

(подучавање и поука у добром владању). Римљани су наследили идеју човечанства из хеленистичке филозофије, посебно из стоицизма, користећи је да би разликовали

homo humanus

, образованог Римљанина, и

homo barbarus

. Или, Цицероновим речима, „једино они који се саображавају извесним стандардима одиста су људи у пуном смислу те речи, и само њима одговара епитет 'људски' и атрибут

'човечност'."

Тврдња светог Павла да нема Грка или Јеврејина, мушкарца или жене, слободњака или роба (Галаћанима 3:28) увела је *универзализам* и *духовну једнакост* у западну цивилизацију. Сви људи су у једнакој мери део човечанства; они могу бити спасени према Божјем плану спасења, но, само ако прихватају веру јер за нехришћане план провиђења не важи. На тој радикалној подели и искључивању заснована је екуменска мисија и прозелитски порив цркве и царства. Христов закон љубави преобратио се у борбени поклич: приведимо пагане Божјој милости, наметнимо поруку истине и љубави читавом свету. Класично раздвајање Грка (или људи) и варвара заснивано је на јасно означеним територијалним границама. У хришћанском царству, граница је интериоризована, делећи познати свет дијагонално на верујуће и невернике. Варвари се више нису налазили с оне стране полиса, пошто се град проширио толико да укључи читав свет. Они постају „непријатељи изнутра“ које ваља поправљати како доликује, или уклањати ако би упорно одбијали духовно или секуларно спасење.

Значење човечности је снажно оспорено у једној од најважнијих расправа у историји. Шпански краљ Карло V је 1550. године сазвао државни савет у Ваљадолиду да би се расправљало о шпанском ставу према мексичким Индијанцима. Филозоф де Сепулведа и бискуп Бартоломео де лас Касас заузели су супротне стране у спору. Сепулведа је тврдио да „Шпанци имају савршено право да владају над варварима који су у разборитости, таленту, врлини, човечности инфериорнији од Шпанаца, као што су деца инфериорнија од одраслих, жене од мушкараца, дивљи и сурови од благих и отмених, као, такорећи, мајмуни од људи.“ Шпанци могу поробити староседеоце, третирајући их као дивље варваре и робове да би их цивилизовали и преобратили.

Лас Касас се с тим није сложио. Индијанци имају установљене обичаје и начин живота, имају способност да организују породицу и градове. Они су „незнајући“ хришћани, попут Адама пре пада. Његови аргументи комбиновали су хришћанску теологију и политичку корист, што по себи представља рани пример мултикултурализма. Поштовање локалних обичаја спада у добар морал, али и у добру политику: Индијанци ће се преобратити у хришћанство (што је за Лас Касаса најважније), али ће такође прихватити круну и напунити шпанске ковчеге благом, ако се нагнају да доживе како се њихове традиције, закони и културе поштују. Али овај Лас Касасов хришћански универзализам је био, попут свих универзализама, искључив. Он непрестано осуђује „Турке и Мавре, праве варварске изопштенике нација“, пошто се на њих не може гледати као на „незнајуће“ хришћане.

Парадокси људских права

Пише: Костас Дузинас
уторак, 19 јануар 2010 14:10

Сукобљена тумачења Сепулведе и Лас Касаса показују каква је доминантна идеологија западних царстава, империјализама и колонијализама. С једне стране, (верски или расни) други је нељудско или подљуско биће. То оправдава њихово поробљавање, грозоте које им се могу нанети, па чак и искорењивање, као стратегије цивилизујуће мисије.

(Текст предавања превела **Адријана Захаријевић**)